

Leva med björn: Friluftsliv i björnområden

Foto: Steinar Wikman

En del människor vill gärna se en vild björn, medan andra känner oro för att möta en. Björnar är inte farliga i sig, men de kan bli det i vissa lägen. För att undvika oönskade möten och konfrontationer är det bra att veta en del om björnars beteenden och kroppsspråk.

I det här faktabladet berättar vi mer om björn och olika björnbeteenden. Här finns även praktiska råd om vad man bör tänka på vid olika friluftaktiviteter i björnområden. Texten är baserad på litteratur om och erfarenheter av brunbjörn i Skandinavien och Nordamerika.

Brunbjörn i Sverige

Den skandinaviska björnstammen sprider sig långsamt söderut. Målsättningen i Sverige är att det i framtiden ska finnas en del björn även i de sydligare länen. I Sverige finns idag fast förekomst av björn med reproducerande

honor i Norrland och Svealand, även om det handlar om enstaka individer i de sydligaste områdena. Spridningen går långsamt eftersom honbjörnar bara utvandrar korta sträckor från området de är födda i. Hanbjörnar kan däremot vandra mycket långt.

Björnar är allätare. På våren när de kommit ut ur idet äter de proteinrik föda som stackmyror, kadaver och slaktrester. När snön har smält går de över till gräs och fjolårsbär och några veckor på försommaren tar de även älg- och renkalvar. Under hela sommaren äter björnarna mest örter och hästmyror och när bären mognar

äter de enorma mängder bär. Sockret i bären omvandlas till en fettreserv som björnarna lever på när de ligger i ide. Eftersom björnar har ett stort energi-behov är de ofta sysselsatta med att söka efter mat.

Björnen har ett väl utvecklat luktsinne och kan till exempel känna doften av gamla nedgrävda kadaver på över två meters djup. Dess hörsel är också bättre än människans. Synen däremot är inte särskilt bra. En björn kan behöva använda alla sina sinnen för att få en bra överblick över en situation den känner sig osäker på.

Möten mellan människa och björn

Björnen är ett stort, intelligent och respektgivande djur. Den skandinaviska björnen är mycket skygg för människor och visar väldigt litet aggressivitet mot oss, jämfört med björnar i andra delar av världen.

De flesta möten mellan björn och människa sker helt utan dramatik. Konflikter hör till de absoluta undantagen. För att medvetet undvika konflikter ska man se till att varken björn eller människa blir överraskade av ett möte. Det är dock ytterst ovanligt att björnen blir så trängd att den känner sig tvingad att försvara sig genom en aggressiv handling.

Situationer som kan leda till konfrontationer mellan björn och människa

• Matad och tillvand björn

Ju fler gånger ett djur lyckas få tag på mat i närheten av människor desto vanare blir det att röra sig på kort avstånd från dem utan rädsla. Denna tillvänjning, *habituering*, kan leda till att djuret mister sin respekt för människor. En björn som förlorat respekten för människor kan utvecklas till en farlig björn. Matning av björnar leder ofta till att de måste avlivas.

Foto: Magnus Kristofferson

• Hona med årsungar

Björnhonor har en stark instinkt att försvara sina ungar. Om honan blir överraskad skickar hon upp ungarna i ett träd eller till en annan säker plats, samtidigt som hon försöker försvara dem om någon kommer för nära. Björnhonan har bra koll på sina ungar och det är mycket ovanligt att en människa råkar hamna mellan henne och ungarna.

Foto: Magnus Elunder

• Björn vid kadaver

En björn som ligger på ett kadaver eller vid slaktrester kan välja att stanna på platsen eftersom den ogärna vill lämna maten till någon annan. De flesta björnar lämnar ett kadaver då en människa närmar sig, men men i enstaka fall kan någon björn stanna kvar för att försvara det.

• Björn vid idet

Anledningen till att det har skett flera missöden vid iden beror inte på att björnar är särskilt retliga under en viss tid på året. De har snarare valt att stanna kvar på en plats där de känner sig trygga istället för att gå undan. När en människa kommit för nära har de inte haft annat val än rusa ut över personen som står vid idets öppning.

• Hundar

Närvaro av hundar kan leda till att

en björn uppvisar ett hotfullt beteende, men det är ganska sällsynt. I sådana situationer riktas björnarnas uppmärksamhet och aggression mot hunden snarare än mot människan.

• Skadad björn

Enligt samlade erfarenheter i Skandinavien finns det enbart en situation då en björn kan bli riktigt farlig. Det är när den är påskjuten eller skadad på annat sätt. Detta är förstas särskilt viktigt att känna till för dem som överväger att skjuta på en björn eller som gör eftersök på skadade björnar (även efter trafikolyckor). Forskarna i Skandinaviska Björnprojektet bär aldrig vapen i fält utom vid sövningar av björn, eftersom björnar inte är farliga om man bara håller sig till råden i denna text.

Foto: Magnus Kristofferson

Foto: Staffan Widstrand

Lär dig läsa björnens kroppsspråk

Björnar signalerar tydligt hur störda de känner sig i en situation genom att visa upp olika beteenden i bestämd ordningsföljd. Dessa signaler minskar risken för slagsmål med andra björnar. När en björn träffar på en människa gör den ofta på samma sätt. Vi kan lära oss förstå björnarnas beteenden och tolka signalerna.

Nedan beskriver vi hur en björn kan uppleva ett möte med människor, vilka beteenden som uttrycker det och vad de betyder.

• Björnen är nyfiken eller osäker

Björnen står upp på bakbenen med nosen lyft och vädrar för att samla in dofter. Den närmar sig med huvudet högt och upprättstående öron eller så springer den iväg en bit innan den återvänder för att kontrollera vem du är.

Björnen försöker få mer information om dig. Den kan behöva använda flera sinnen för att få en bra överblick över en situation den känner sig osäker på. Dessa beteenden är inte tecken på aggression! Björnen vill bara försäkra sig om att du inte utgör ett hot mot den.

• Björnen är stressad

Björnen står eller sitter och gungar med huvudet fram och tillbaka medan den tittar åt ditt håll utan att se direkt på dig. Det här beteendet kan följas av att björnen gäspar, gnyr, dreglar och slår ihop käkarna så att det smäller i tänderna.

Björnen visar att den är störd och orolig av din närvaro.

• Björnen är irriterad

En björn som tittar på dig rakt framifrån visar en mer aggressiv hållning än en björn som tittar på dig från sidan eller i en sned vinkel. Björnen slänger med huvudet som förut, men beteendet följs av att den stampar i marken med en eller båda tassarna i din riktning. Den kan också gå fram och tillbaka på platsen. Blir den ännu mer stressad kan den hoppa med frambenen mot en stubbe, tuva eller liknande eller ta ett hopp framåt med benen hårt spända samtidigt som den fortsätter att gå och då slänga med huvudet, gäspa, gny och klappa med käkarna.

Det här är tydliga signaler på att björnen uppfattar dig som ett hot och att den vill att du ska försvinna.

• Björnen är aggressiv och hotande

Björnen kan fortfarande visa alla de tidigare beskrivna beteendena, men den tittar direkt på dig. Den kan slå mot träd eller kvistar som en överslagshandling, men det är dig den är irriterad på.

I en sådan här situation har du passerat gränsen för vad björnen tål och hamnat alldeles för nära. Om björnen fortsätter att känna sig hotad kommer den att upphöra med huvudskakandet och ljuden. Kroppen spänns och huvudet sänks. Beteendet följs ofta av en skenattack.

• Björnen gör en skenattack

Vid en skenattack gör björnen ett utfall och kommer rusande mot dig. Sedan kan den antingen stanna upp helt nära och kanske stampa med tassarna i marken eller slå mot en buske eller bara springa förbi dig på kort avstånd.

Detta är mycket obehagligt och det är svårt att bedöma om björnen ska göra en skenattack eller anfälla på riktigt när den kommer emot dig. Förmodligen blir många björnar som utför skenangrepp skjutna av jägare som tror att de ska bli anfällna.

Hur kan man undvika konfrontationer mellan människor och björnar?

Om man kan undvika att överraska en björn undgår man även den största risken för att hamna i en konfliktsituation.

• Prata och gör ljud så att björnen hör dig

Björnar har välutvecklade sinnen, men kan ändå överrumplas av någon som kommit tyst med vinden mot sig. Det

kan gälla jägare och fiskare som smyger tyst, men även vandrare, bärplockare och joggare.

Vid brusande vattendrag finns risken att björnen inte hör dig trots att du gör ljud. Om du känner dig osäker kan du se till att gå i sällskap, eftersom flera människor alltid låter mer än en.

• Rör dig med vinden så att björnen känner din lukt

En björn som har fått vittring av dig blir inte överraskad.

Foto: Magnus Kristoffersson

• Lär dig känna igen spårtecken av björn

Färska spår, spillning, rivmärken på trädstammar och uppgrävda myrstackar kan vara tecken på att det finns björn i närheten. *Är du beredd på ett möte?*

Björnar gräver ofta ut iden i stora, övervuxna myrstackar. *Ligger det en björn där?*

Korpar och lukt kan vara tecken på att det finns ett kadaver i närheten. Björnar tycker mycket om kadaver och om de får vittring på ett så vill de dit. *Vill du?*

• Gör mat och skräp oåtkomliga för björnar

Björnar har ett välutvecklat luktsinne och allt som luktar kan locka dem.

Matrester och sopor ska snabbt städas undan från tältplatser och stugor i områden med mycket björn.

Jägare bör transportera bort jaktbyten ur terrängen så fort som möjligt, annars riskerar de både förstört kött och önskad kontakt med björn. Jaktbyten

**MATA ALDRIG
BJÖRNAR!**

och slaktrester bör inte förvaras eller lämnas utomhus i närheten av jaktkojor.

- **Var uppmärksam i tät terräng**

Björnar kan känna sig trygga i tät vegetation och stannar gärna kvar bland buskar och träd. Var medveten om att snåren kan gömma en björn och att ni kan hamna väldigt nära varandra.

- **Lägg märke till hundens beteende**

Om du har hund med dig kan du ge akt på hundens signaler. Vad signalerar hunden? Lyssna noga till hundens skall. Avviker det från det normala? Ser du vad hunden skäller på? Det kan vara en björn!

Om du inte jagar med hunden ska du ha ordentlig uppsikt över den. Under tiden 1 mars-20 augusti ska hundar hållas under sådan tillsyn att de hindras från att springa lösa i marker där det finns vilt (§16 Lagen om tillsyn över hundar och katter (2007:1150)).

- **Skjut inte på björnen!**

Om du är beväpnad: Skjut inte! Det är mycket vanskligt att skjuta en björn rakt framifrån. Björnens vitala område (hjärta och lungor) är konformat mot halsroten och skyddas av kraftiga bogar och huvudet. Bröstpartiet blottas aldrig på en anfallande björn.

Ett skott mot hjärnan är ytterst riskabelt – den motsvarar bara en tennisboll i storlek. För att få en träff ska man alltså kunna skjuta en tennisboll som studsar fram i en hastighet av 45–60 km/h...

Avstå från att skjuta över huvud taget. I de allra flesta fall gör björnen bara ett skenangrepp. Blir den däremot skadskjuten är risken stor för att den kan bli livsfarlig!

Hur ska man bete sig om man möter en björn?

En björn på längre håll (mer än 100 m)

Visa respekt för den och gå därifrån. Provocera den inte genom att gå närmare. Även om en björn ser ”snäll” ut så reagerar den på en människa som kommer innanför ett visst avstånd. Hur långt det avståndet är varierar från björn till björn. Om vindriktning och terräng gör det möjligt kan den som vill betrakta björnen på längre

Foto: Steinar Wikkan

håll (helst över 200 m) utan att påverka situationen negativt.

En björn på kortare avstånd (mindre än 100 m)

Försök tolka björnens sinnesstämning genom dess kroppsspråk. Verkar björnen stressad eller är den bara nyfiken på vem du är?

- **Om björnen är nyfiken eller osäker**

Ge dig till känna så att björnen förstår att du är där. Säg något i samma tonfall som när du pratar med en människa. Ropa inte. Det kan framkalla aggression. Försök se till att björnen får vittring av dig. Om björnen kommer emot dig kan du göra dig stor genom att hålla upp händerna i luften ovanför dig samtidigt som du fortsätter prata och drar dig tillbaka. Gå långsamt baklänges samma väg som du kom.

- **Om björnen är stressad**

Ändra genast din riktning i förhållande till björnen så att du inte står riktad rakt emot den. Rör dig sedan sakta bort från björnen medan du talar till den i normalt röstläge. Genom att vända dig åt sidan visar du björnen att du är undergiven och inte utgör något hot. När du rör dig bort från björnen blir detta ännu tydligare. Spring inte. Du kan aldrig springa ifrån en björn och hastig flykt kan framkalla jakt- eller lekbetende hos björnen. Björnar kan klättra i träd, så fortsätt gå undan på marken.

- **Om björnen är irriterad**

Vänd dig så att du är riktad åt sidan om björnen. Håll den under uppsikt, men undvik ögonkontakt. Rör dig långsamt bort från björnen. Tala med lugn röst till björnen så att den vet var du är och vart du går. Du kan visa dig ännu mer undergiven genom att huka dig.

- **Om björnen blir aggressiv och hotande**

Backa genast tillbaka! Håll koll på björnen, men undvik ögonkontakt. Rör dig långsamt från platsen. Spring inte! Tala till björnen med lugn röst.

- **Om björnen gör en skenattack**

Stanna kvar på platsen eller backa några steg. Björnen kommer nästan alltid att vika av eller stanna en liten bit framför dig. Håll dig lugn! Ge dig till känna så att björnen vet var du är genom att prata högt och tydligt. Kasta eventuellt något föremål framför björnen för att distrahera den. Visa sedan att du inte hotar björnen genom att dra dig undan, bort från björnen. Björnen lugnar sig oftast efter ett tag, men det händer att den gör flera skenattacker innan den slutar.

- **Om björnen ger sig på dig**

Lägg dig ner och ”spela död” för att visa att du inte längre är ett hot mot björnen. Ligg på mage eller i fosterställning och försök skydda nacke och huvud med händerna. En ryggsäck är ett bra skydd. Håll dig så lugn och stilla som möjligt. Björnen går som regel sin väg när den förstår att du inte utgör ett hot mot den och avslutar oftast sitt angrepp efter några tiotal sekunder.

Om björnen inte avbryter sitt angrepp efter någon minut bör du kämpa emot med alla krafter. Slå på den med tillgängliga vapen, till exempel en sten, kniv eller annat föremål. Sikta på björnens ögon, nos och huvud. Predationsangrepp (då människor jagas som bytesdjur) har inte registrerats i Skandinavien det senaste århundradet. De har dock skett vid ett fåtal tillfällen i andra delar av världen (till exempel Nordamerika och Sibirien).